

Ksenija Režić
Zagreb

NEPOZNATO O POZNATOME

(Bernardin Splićanin — o 485. godišnjici njegova Lekcionara)

Obljetnice su poticajne prilike da se sjetimo izuzetnih nadnevaka u povijesti nacionalne kulture i ljudi koji su tu kulturnu povijest gradili. No, obično u tim zgodama govorimo više o stvorenim djelima dok nam njihovi autori, u prvom redu oni slabije poznati, ostaju stoljećima daleki i u sjeni svoga djela, kao duhovni tuđinci. Razlog su tome prije svega, izuzmemo li dakako nemarnost potomaka, izgubljeni izvori na koje bi se mogli s povjerenjem osloniti jer što nije pokopala ljudska skromnost ušutkali su požari, potresi, bolesti i nemiri. I što dalje k praskozorju nacionalne kulture, to su staze nesigurnije i obzorja neprozračnija, pa zaputimo li se k samim izvorima istraživaču ne preostaje do li da ustraje i prihvati iskušenja i rizik da uloženom trudu uprkos ne dođe do željena rezultata. Naslijeđena baština međutim obvezuje na odgovoran i sistematski napor da se posvijetle nepoznanice iz kulturne prošlosti i uspostavi ono neophodno duhovno drugovanje s prethodnicima jer je ta povezanost zalogom žive svijesti o kontinuitetu kulturnoga bića. I ne bi smjelo biti nesporazuma kome i koliku pažnju posvetiti uvjetujući stupanj našega intelektualnog angažmana oko biografskoga profila kojega od prethodnika njegovom veličinom i ulogom u povijesti kulture; svaki je od stvaralaca ugradio u zdanje kulturne baštine prilog svoga uma i srca neotklonjiv i nepremišljen jer je autentičan i neponovljiv.

Prošlo je 485 godina od tiskanja prve datirane latiničke hrvatske čakavske knjige dugo prisutne u hrvatskoj filologiji kao 'Lekcionarij' Bernardina Splićanina. Lekcionar je tiskan 12. ožujka g. 1495. u Veneciji u oficini Damjana Milanskoga kao jedna od prvih južnoslavenskih i općeslavenskih inkunabula. Upravo prvim tiskanim narodnim lektionarom, između ostaloga, južna Hrvatska primijela je svoj obol ukupnoj starijoj tiskanoj baštini, pa se kulturne dje-

latnosti ni u tom vidu ne izuzimaju iz zajedničkoga kulturno-duhovnog podneblja sa sjevernom i primorskom Hrvatskom. Po toj knjizi Bernardin je ubilježen kao časno i zaslužno ime starije hrvatske kulture, no o njemu same kao i o mnogim našim zaslužnim pretšasnicima znamo vrlo malo. Obljetnica o kojoj je riječ prikladan je poziv da saberemo i provjerimo svoje znanje o Bernardinovu životu, službi i vremenu. Valja reći unaprijed da literature koja bi se bavila izravno samim Bernardinom nema ni starije ni novije. Sve što do sada znamo temelji se na starijim priložima u kojima se i ne istražuje sama osoba fra Bernardina već u prvom redu njegov Lekcionar, dok je samom Bernardinu poklonjena izuzetno skromna pozornost. U inače plodnoj literaturi koja s različitih motrišta neposredno ili neizravno problematizira o podrijetlu lekcionara na narodnom jeziku tzv. 'šćavetu' (Maretić, Rešetar, Fancev, Leskien, Schütz, Graciotti i dr.), u traženjima koja traju više od jednoga stoljeća bez jedinstvena odgovora, nije bilo ambicioznija pokušaja da se pobliže identificira Bernardin Splićanin. Tako o Bernardinu znamo tek nešto više od onoga što je on sam o sebi ostavio zabilježeno u kolofonu svoga Lekcionara, na str. 104 u dnu latinskim jezikom otisnuto: *Euangelia et epistole cum prephationibus et benedictionibus per anni circulum. In lingua yllirica feliciter expliciunt: Emendata et diligenter correcta per fratrem Bernardinum Spalatensem: Impressum venetijs per Damianum mediolanensem. Anno. d. MCCCCXCV. die. XII. martij.*¹ Prema citiranoj bilješci pretpostavili su T. Maretić² i M. Rešetar³ da je Bernardin korektor rukopisa i izdavač knjige a da nije sam sve prevodio već da je prijevode svojih suradnika ispravio i rasporedivši ih po crkvenoj godini priredio za tisak. Radi li se zasta o prikupljenim prijevodima, i to s latinskoga jezika kako su navedeni autori smatrali, iz same se bilješke ne da zaključiti. Nije naime isključeno da su odabrani rukopisi za tisak bili u jačem ili slabijem stupnju pohrvaćeni glagoljski crkvenoslavenski predlošci, a da je posao suradnika ili samoga Bernardina bio što dosljednije ih jezično pohrvatiti. U ovo pitanje nećemo ovom zgodom ulaziti jer ono zahtijeva poseban studij i više prostora a i nije cilj ovih redaka pozabaviti se samim Lekcionarom.

Pedesetih godina našega stoljeća, opisujuću inkunabule u Hrvatskoj, pružio nam je J. Badalić prve konkretnije informacije o fra Bernardinu.⁴ U kolicama jedne inkunabule koja se čuva u franjevačkom samostanu sv. Eufemije u Kaboru na Rabu otkrio je Badalić ušivene ostatke rukopisnog dopisivanja koje se odnosi na Bernardina i sadržava njegovu adresu. Radi se o trima pisamcima, od kojih su dva datirana 1493. i 1494, dakle godinama koje neposredno prethode godini tiskanja Lekcionara. Dva je pisamca, kako navodi Badalić, pisao Bernardinu iz Trogira Jeronim Ludić. Bernardinova adresa glasi: Reuerendo patri fratri Bernardino Spalatensi ordinis opservantinorum amico optimo in monasterio Sanctae Mariae Virginis de Gratis in Liesina. Iz adrese izlazi da je Bernardin bio član hvarskoga samostana franjevaca opservanata. Nismo na žalost imali prilike vidjeti spomenuta pisamca s adresama, pa ne možemo donositi vlastita suda, no sama po sebi pretpostavka da je Bernardin pripadao opservantima nije neosnovana ima li se na umu da se radi o godinama prije službene podjele franjevačkoga reda na ogranke g. 1517, do kada je i seljenje redovnika iz jednoga samostana u drugi bilo lakše ostvarljivo dok se radilo o jedinstvenu redu. Međutim kako ćemo u nastavku izložiti Bernar-

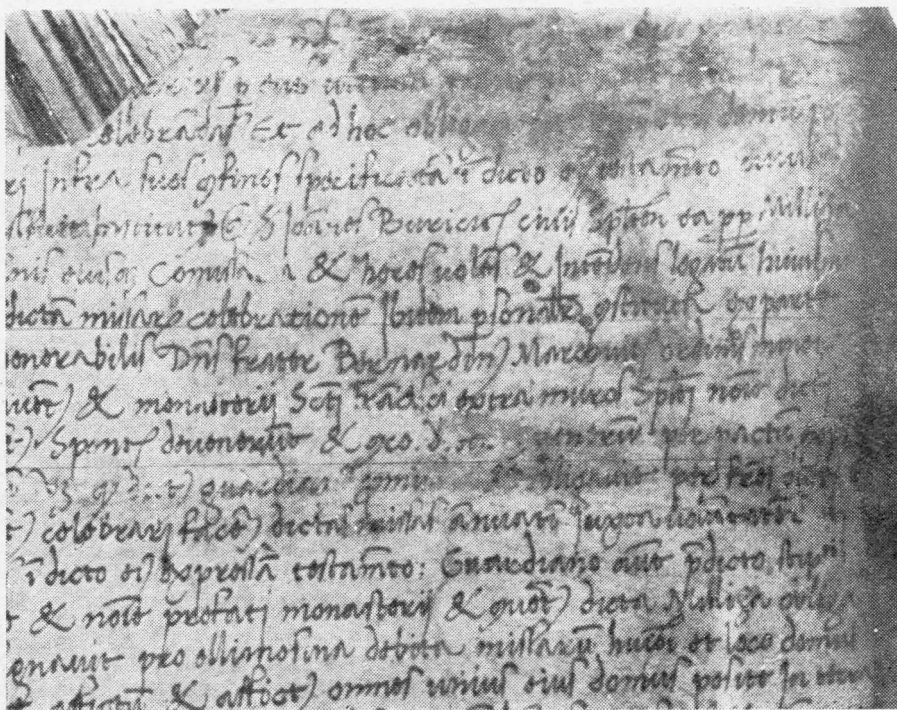
dinovu pripadnost opservantima, ne bismo mogli prihvatiti za početak 16. st. ako ne i ranije od g. 1495. Franjevcima opservantima priključio je Bernardina i G. Novak u Povijesti Splita.⁵ Nije jasno na temelju čega je Novak smjestio Bernardina u splitski franjevački samostan na Poljudu, ali je sigurno da je kriv podatak da je Bernardin tiskao 'prvi glagoljski misal' mjesto latinički lekcionar, a to ipak nije isto. Bilo je pravovremenih i razložnih reakcija da se isprave navedene netočnosti no one su ušle neispravljene i u novo izdanje Povijesti Splita. U svakom sulčaju Badalićeva i Novakova tvrdnja jedna drugu isključuju jer u isto vrijeme nije Bernardin mogao pripadati hvarskom i poljudskom samostanu.

Dvije izvanredno dragocjene informacije o Bernardinovu pozivu i službi donosi poznati pisac crkvene povijesti Ilirika D. Farlati.⁶ Njegove su informacije o Bernardinu ostale začudo prilično nepoznate našim istraživačima iako se već I. Kukuljević Sakcinski poziva na njih g. 1869. u svojem izdanju Pjesama Marka Marulića. U opsežnom III tomu crkvene povijesti prilično prostora Farlati je posvetio splitskoj metropoliji i u vezi s fra Bernardinom donosi dvije bilješke. Prvi put ga spominje na str. 407: *Cum F. Bernardinus de Spalato Ord. Min. in provincia Dalmatiae, ac partibus Hungariae, Croatiae, Bosnae, Albaniae, Serbiae, Rassiae et Bulgariae, ac Archiepiscopatus Jadren. Spalaten. Ragusino. Antibaren. Durrachien. nec non in caeteris Dioecibus, ac partibus Inquisitor de quibusdam haereseos nomine suspectis quaestiones in Palato Archiepiscopali haberet his Bartholomeus interfuit ac praefuit ut est in Actis Spalatensibus Sacrae Inquisitionis anno 1495.* Bilješka govori da je Bernardin g. 1495. (a možda i otprije) u vrijeme biskupovanja Bartolomeja Averoldija visoki službenik Katoličke crkve, čuvar pravovjerja u izravnoj službi Sv. Stolice. Inkvizitore je naime imenovala Sv. Stolica između redovnika franjevac i dominikanaca koji su u pitanjima svoje službe imali široke ovlasti i bili neovisni i o samom mjesnom ordinariju.⁷ Službene prostorije, kako stoji u citatu, imao je Bernardin u biskupovoj palači. Prema spisima Sv. inkvizicije, u koje je Farlati vjerojatno imao uvida kad ih citira, a do kojih nije bilo jednostavno doći, godine 1495. Bernardin vrši službu čuvara pravovjerja za sve one zemlje i biskupije koje se u bilješci navode. Drugim riječima, već je te godine Bernardin na visokom i odgovornom položaju pa nema sumnje da je već prije toga morao biti provjeren i ugledan redovnik kad je predložen i prihvaćen od Sv. Stolice u službu suda Katoličke crkve za suzbijanje hereze. Takva se funkcija nije povjeravala bilo kome, što znači da je Bernardin zadovoljavao stroge uvjete koji su se tražili za tu službu. U prvom redu morao je biti visoko obrazovan intelektualac, magistar Reda ili što bismo danas kazali 'doktor'. Imajući to u vidu, neće biti u pravu M. Rešetar kad dobrohotno ali neprovjereno kaže da se Lekcionar tiskao »...jedino pobožnim nastojanjem prostoga i siromašnoga fratra«⁸ (podvukla K. R.), str. 3. Drugu važnu bilješku o Bernardinu donosi Farlati na str. 436, u kojoj se navodi da je Bernardin u službi Inkvizicije još g. 1518: *Interea ejus vice fungebatur, remque Ecclesiasticam diligenter curabat Natalis Canonicus quem anno 1518. praefuisse video Actis quiesdam publicis Sacrae Inquisitionis in coenobio Spalatensi Patrum Franciscanorum: Nos Marcus Natalis Canonicus, Reverendissimi in Christo Patris D. D. Andrae Cornelii mis. Dir. Archiep. Spalaten. in spir. temp. Vic. gen. F. Bernardinus de Spalato Ord. Min. Conv. contra haereticam pravitatem*

per totam Slavoniae provinciam Inquisitor. Bernardin je dakle neprekidno u službi čuvara pravovjerja u vrijeme triju splitskih nadbiskupa: Bartolomeja Averoldija (1479—1503), Bernarda Zane (1503—1514) i Andrije Kornelija (1514—1536). U toj drugoj bilješci, označavajući Bernardinovu franjevačku pripadnost, Farlati ne donosi samo oznaku »... Ord. Min...« kao u prvoj bilješci već dodaje »... Ord. Min. Conv...« (podvukla K. R.) što nije nevažno, ima li se na umu da se to odnosi na 1518. g., a to znači godinu dana pošto se do tada jedinstven franjevački red službeno podijelio na tri autonomna ogranka: konventualce, opservante i kapucine. Upravo su konventualci za razliku od ostalih ogranaکا zadržali najstariju terminologiju franjevačkoga reda, primjernice oznaku konv. kao i naziv kustodija i neke druge termine.⁹ U drugoj se bilješci nedvojbeno vodi o tome računa pa se preciznije određuje Bernardinova redovnička pripadnost: franjevac konventualac. Uvažavajući značenje navedene oznake 'Conv., uz ime fra Bernardina, možemo se sada opravdano zapitati je li Bernardin zaista prije toga i otkad i dokad bio opservant, prihvatimo li dakako kao vjerodostojnu njegovu hvarsku adresu o kojoj govori Badalić. Na temelju spomenute korespondencije, koju je Badalić identificirao u vezi sa samim tekstom adrese, ne bi smjelo biti nepovjerenja u Bernardinov boravak i pripadnost hvarskoj franjevačkoj zajednici barem za godine uoči tiskanja Lekcionara g. 1495. Ali s druge strane ne da se ozbiljnije potcijeniti činjenica da službena podjela franjevačkoga reda g. 1517. nije mogla iznenada unijeti distinkcije u nazive ogranaکا reda, već je prije legalizirala ono što je u jednoj dovoljno dugoj praksi živjelo i praksom se nametnulo. Izvjesno je da će još truda trebati uložiti da se rasvijetli ovo razdoblje Bernardinova života. Farlatijeve informacije o Bernardinu potvrđuju i nešto mlađi originalni izvori koji Bernardina bez spora povezuju sa franjevcima konventualcima i njihovim samostanom sv. Frane u Splitu na Obali. Dva su izvanredno vrijedna pisana dokumenta iz Arhiva splitskoga samostana.¹⁰ Na originalnoj maloj pergameni iz g. 1512. s prednje strane stoji zapis potvrda da je fra Bernardin vicegvardijan sv. Frane platio u ime svoje redovničke zajednice nešto gradskom poreznom uredu. Potvrdu o urednom plaćanju potpisao je vjerojatno jedan od notara sudeći po istom rukopisu kojim je pisana i potpisana potvrda. Bernardin je znači g. 1512. vicegvardijan franjevačkoga samostana sv. Frane u Splitu, koji se nalazio gdje se i danas nalazi na gradskoj rivi pod Marjanom, ali se u Bernardinovo vrijeme nalazio izvan gradskih zidina.¹¹ Na jednom od zidova bila su gradska vrata kroz koja se prolazilo do franjevačkoga samostana na obali. Samostan konventualaca zajedno s dominikanskim samostanom koji se također u ono vrijeme nalazio izvan gradskih zidina najstariji su splitski samostani koji su do danas očuvali neprekinut svoj povijesni identitet, a s obzirom na poljudski samostan, samostan je sv. Frane barem dva stoljeća stariji jer se franjevački samostan uz crkvu sv. Marije na Poljudu počinje graditi istom 1449. g.¹² Godine 1512, kad je spomenuta pergamenta datirana, splitskom crkvom upravlja Talijan B. Zane (gotovo bez iznimke bili su splitski ordinariji stranci i najčešće su boravili izvan biskupskoga sjedišta) koji se upravo te godine nalazio u Rimu na crkvenom saboru gdje je pred saborskim ocima potresno svjedočio o tragičnom stanju na mletačko-turskoj granici i konkretno u splitskom predgrađu i zamorju. Istih tih godina, kako smo vidjeli, Bernardin je starješina u Splitu i čuvar pravovjerja u splitskoj metropoliji i teško je

vjerovati da je takav mogao ostati po strani, neangažiran i nepogoden nevoljama koje su zadesile njegov grad, crkvu i domovinu, to više što se nije radilo samo o izuzetnim iskušenjima političko-gospodarskim već su naleti turskih osvajača značili izravnu opasnost kršćanskom pravovjerju. Imajući na umu takvu povijesno-političku atmosferu, najmanje što bi bilo uputno jest isključiti fra Bernardina iz svih onih napora splitske inteligencije duhovnika i svjetovnjaka B. Zane, T. Nigera, M. Marulića i dr. koji su osobnim akcijama i glasnim prosvjedom skrenuli pažnju nespremnom i ravnodušnom Zapadu na gorku sudbinu predziđa kršćanstva pozivajući na složnu i zajedničku obranu kršćanskih zemalja.

Drugi važan dokumenat koji se odnosi na Bernardina je originalna pergamena iz 1514. g. koja se još g. 1955. nalazila u samostanskom arhivu, kad je i napravljena fotografija, a potom iščezla iz arhiva.¹³ Na pergameni je zabilježen ugovor između neke splitske građanke Milice i gvardijana splitskoga samostana sv. Frane fra Bernardina MARKOVIĆA (!) kojom se Bernardin u ime svoje redovničke subraće obvezuje na određen broj godišnjih misa na ime 'ellimosine', tj. milostinje koju navedena Milica daje samostanu: »... venerabilis Dominus frater Bernardinus Markovich ordinis minorum et guardianus conventus et monasterii Sancti Francisci extra muros Spalati...« Ovdje nije bilo potrebe isticati 'konventualac' jer se radi o vremenu prije 1517, a osim

Pergamena iz 1514. g. s prezimenom fra Bernardina Markovića

toga precizno je imenovan samostan kojega je Bernardin Marković gvardijan. Doznali smo eto preko spomenute pergamene i za prezime franjevca koji nam se dugo predstavljao samo kao Splićanin. Je li to bio rođenjem, građanskim boravkom odnosno po pripadnosti splitskome samostanu, izravnih svjedočanstava nemamo. Ako bismo pokušali doći do kakvih biografskih podataka idući tragom njegova prezimena, mogućnost sigurnije identifikacije tanka je s obzirom na to da je prezime Marković patronimičko i kao takvo vrlo prošireno. U nedostatku drugih izvora zadovoljit ćemo se za sada dvama popisima splitskih građana o kojima piše I. Kukuljević u Pjesmama M. Marulića na str. VIII.¹⁴ U popisu koji obuhvaća vrijeme od 1360. do 1385. g. u Splitu je već prisutno prezime Marković kao i u popisu od 1412. do 1492. g., tj. za života Bernardinova. U tom drugom popisu odvojeno su pribilježena prezimena običnih građana i ona plemićkih obitelji poput Papalića, Marulića, Pecenića i dr. i među ovim potonjima nema Markovića. Oni dakle u Splitu nisu plemićka staleža, no oba popisa upućuju na to da je ovo prezime rano zasvjedočeno i neprekidno prisutno u gradu. Ako se prisjetimo da je Split Marulićeva vremena a to znači i Bernardinova, jer su oni suvremenici i sugrađani (a moguće i vršnjaci) imao oko 6000 žitelja, lako je moguće da se prezime Marković iz drugoga popisa odnosi na Bernardina jer se ovaj već tada naziva Splićaninom (usp. i Marko Marulić *Splićanin*) kako se vidi iz rukopisne korespondencije s Bernardinovom adresom naslovljene na Bernardina Splićanina u hvarski franjevački samostan. U to vrijeme, tj. g. 1493. i 1494. kad su Bernardinu upućena spomenuta pisamca, on nije mogao biti Splićaninom po pripadnosti splitskome samostanu ako je živio u Hvaru. U tom slučaju za godine prije njegove splitske službe naziv Splićanin mogao se odnositi na Bernardinovo podrijetlo. Za kasnije razdoblje njegova života u splitskome samostanu sv. Frane koje je najvjerojatnije trajalo barem dvadesetak godina dvostruko je mogao biti Splićaninom: i po pripadnosti splitskome samostanu, jer je poznato da su se redovnici vezivali za jedan matični samostan i pridijevali svojemu imenu oznaku mjesta samostana, i po njegovoj dugogodišnjoj prisutnosti i radu u splitskoj crkvi moguće još od g. 1495. pa do 1520. (barem), o kojoj godini će biti riječi u nastavku.

Da bi realizirao svoj naum o tiskanju prvoga hrvatskog čakavskog lekcionara nije Bernardin morao samo intelektualno dozreti za takav pothvat i sve one poslove koje prethode tiskanju, već je jednako tako morao biti sposoban financijski podnijeti troškove tiskanja, a kao redovnik nije mogao raspolagati materijalnim dobrima. Tko je Bernardinu osigurao financijska sredstva i tako pomogao ostvariti ovo izdanje, na žalost nije nam poznato. Iznijet ćemo jednu mogućnost koja, razumije se, ostaje u okviru hipoteze dok se ne potkrijepi konkretnim dokazima ili argumentirano isključi, Bernardinov prezimenjak i suvremenik je knez Juraj Marković, gospodar Krajine, tj. Makarskoga primorja, a od g. 1452. podanik mletački.¹⁵ U njegovoj je kući splitski patricij Dmine Papalić pronašao g. 1510. Hrvatsku kroniku popa Dukljanina. Već to posjedovanje poznate knjige sugerira da je knez Juraj Marković mogao imati afiniteta prema kulturnom stvaralaštvu. U pismu pak Veneciji isti Juraj iskazuje prijateljske osjećaje prema Mletačkoj Republici i gradu Splitu koji je zajedno s otocima bio od 1420. pod Venecijom: »Spljećanima prijatelj« i »... vazda prijatelj Republike...« tj. Venecije u kojoj je tiskan *Lekcionar*.

Ako sve to nije tek diplomatska kurtoazija, Juraj Marković je mogao financijski potpomoći napor jednoga Splićanina u vezi s tiskanjem Lekcionara.

Treći izvor koji pouzdano informira o Bernardinu Markoviću Splićaninu nalazi se u arhivu šibenskoga samostana franjevac konventualaca. To je rukopisni latinski zbornik »Codex Diphnicus« doktora teologije fra Jeronima Divnića iz g. 1559. U tom kodeksu na f. 141v—143 prepisana je Sententia-Presuda o parnici što je u Splitu pred metropolitanskim sudom vodio g. 1520. fra Nikola Divnić šibenski gvardijan i stariji brat autora 'Codexa' fra Jeronimo. U zapisu o tom sudskom procesu spominje se naš Bernardin kao zastupnik šibenskoga gvardijana na tri mjesta. Uz ime Bernardinovo navodi se i njegova služba 'haereticæ pravitatis inquisitor'. Bernardin je dakle još g. 1520. u aktivnoj službi čuvara pravovjerja. Još jedan vjerodostojan dokumenat stoji nam na raspolaganju a otkriva nam jednu od funkcija koju je Bernardin obavljao u svojoj zrelijoj dobi. Radi se o jednom zanimljivom pismu iz prošloga stoljeća. Pismo je pisao nepoznati fratar jednom svom redovničkom subratu svakako između g. 1869. kad je I. Kukuljević izdao pjesme M. Marulića a o čemu se u pismu govori i g. 1885. kad je T. Maretić po narudžbi JAZU tiskao u Djelima V novo izdanje Bernardinova lekcionara prema prvome izdanju a u pismu se ističe potreba da ga Akademija nanovo tiska. Pošiljalac pisma piše o »...Evangelistaru hrvatskome našega o. Bernardina Splićanina pečatana 1495...« i dodaje »Privrćuć i ja za neku potribu knjige stare Int et Exitus (knjiga računa op. moja) ovogog manastira našao sam da isti Brnardo biaše kano Custos u pohode godine 1522. 10. Svibnja i 1523. 12. Travnja«. Pismo informira da je Bernardin bio kustos kustodije i vršio službeni obilazak samostana svoje kustodije.

Saberemo li u zaključku sve što smo do sada izložili o Bernardinu, možemo identificirati njegov položaj unutar uže redovničke zajednice, unutar kustodije, reda i Katoličke crkve uopće. Bio je vicegvardijan i gvardijan splitskoga samostana sv. Frane na obali, kustos dalmatinske (zadarsko-splitske) kustodije, magistar franjevačkoga reda i čuvar pravovjerja rimske crkve.

Kad je ovako nešto ojačalo naše poznanstvo s fra Bernardinom Markovićem, nameće se misao mogu li nam otkriveni podaci o njegovoj službi i položaju biti na neki način od pomoći u eventualnom razrješavanju dileme o kontinuitetu ili diskontinuitetu hrvatskoga Lekcionara. Na žalost odgovor nije optimističan, kako bismo željeli, jer nedostaju višestruko relevantni podaci o samim rukopisima koji su ušli u odabir za tiskani Lekcionar, o njihovim predlošcima i mogućim suradnicima oko sabiranja rukopisa itd. Stoga ćemo jednom drugom prilikom izložiti neke činjenice koje se neizravno odnose na Bernardina, a koje, iako ne predstavljaju izravan prilog Fancevljevoj tezi¹⁶ o kontinuitetu narodnoga lekcionara, još uvijek ne dopuštaju da se tumačenje geneze 'šćavetskih' lekcionara kakvo su u svoje vrijeme ponudili T. Maretić i M. Rešetar prihvati bez pogovora. Nama je s obzirom na naveden problem važan odnos samoga Bernardina prema domaćoj tradiciji koja je bila vrlo živa u primorsko-dalmatinskim biskupijama, tj. da se evanđelja i poslanice čitaju na materinskom to jest čakavskom jeziku. Iako visoki službenik latinske crkve, Bernardin se poveo za praksom domaće crkve, odlučivši tiskati lekcionar na hrvatskome jeziku. Da li se Bernardin na taj posao odlučio slučajno devedesetih godina 15. st. nejasno je. Ali ne treba sumnjati u to da su ga višestruki razlozi

mogli potaći na tiskanje Lekcionara. U prvom redu bili su to liturgijsko-pastoralni razlozi: sve veća oskudica rukopisnih lekcionara koji su se dnevnom porabom brzo trošili: Kao visoko obrazovan intelektualac Bernardin je znao ispravno ocijeniti vrijednost i trajnost tiskane riječi i razborito prihvatiti tehnička dostignuća svoga vremena i za potrebe pastoralne djelatnosti. Jezična pak analiza Lekcionara otkrila je neka mjesta koja su neispravljena ušla u tisak, kao i to da je sam Bernardin zaboravljao odakle je koju perikopu uzeo ili je citirao jednoga evanđelista mjesto drugoga (osobina i hrvatskoglagoljskih pisaca!). Pitamo se zašto kad je u kolofonu Lekcionara u latinskoj bilješci istaknuto da je knjiga (tj. evanđelje i poslanice) 'diligenter correcta'? Neznanje ili slabo znanje latinskoga jezika, ako je s njega prevodio, ne dolazi u obzir već zbog Bernardinove titule i službe. Ako je pak bilo u pitanju pohrvaćivanje crkvenoslavenskih glagoljskih predložaka, taj postupak opet nije dosljedno izvršen, odnosno pretpostavimo li da se radilo o različitim rukopisnim lekcionarima prakticiranim u različitim čakavskim sredinama, a u prilog tome govori eklektičan karakter Lekcionara (usp. u tom smislu i eklektičan karakter lekcionara hrvatskoglagoljskoga Njigorškoga misala iz 15. st.), očito je da sabrane lekcionare Bernardin nije dospio jezično ujednačiti. Držimo da nismo daleko od istine smatrajući da se Bernardinu žurilo s tiskom. Odgovor zbog čega ne bi bilo teško dati ako dozovemo u svijest političku situaciju u Dalmaciji devedesetih godina 15. st. Najbliži susjed Bernardinovu užem zavičaja Bosna bila je već tridesetak godina raspolovljena, a g. 1493. Krbavski poraz hrvatskoga plemstva osilio je Turke na bezobzirnu pljačku mletačkih posjeda u Dalmaciji. Posljednje desetljeće 15. st. izmicalo je sa sumornim predznacima za budućnost zavičaja i kršćanstva uopće. U takvoj situaciji Bernardin je zaista imao ozbiljnih pobuda da što prije izda Lekcionar i pruži sugrađanima neophodan duhovni priručnik. U kakvim je uvjetima i u kojoj sredini Bernardin priređivao Lekcionar za tisak i sve što je bilo nužno u tome poslu nije nam znano, no sama činjenica da je taj zadatak pred sebe postavio i uspješno ga realizirao jamstvo su Bernardinove moguće kasnije aktivnosti u splitskome književnom krugu, koji je u svoje vrijeme okupio najuglednije splitske duhovnike i laike: T. Nigera, J. Martinčića (moguće i samog H. Lucića za njegova boravka u Trogiru i Splitu) i dr. na čelu sa najslavnijim Splićaninom M. Marulićem, na koji krug recentna istraživanja sve uvjerljivije upućuju.¹⁷ Kako smo do sada vidjeli, Bernardin je dugo vremena bio na uglednom i odgovornom položaju u mjesnoj Crkvi i već po naravi svoje službe zacijelo je dobro poznavao barem viđenije članove svjetovnoga i redovničkoga klera kao i ondašnju malobrojnu splitsku inteligenciju, a poznato je i to da su veze duhovnika i svjetovnjaka bile žive kako svjedoči i Marulićev primjer. Marulić je bio odličan prijatelj splitskoga diplomata i pisca, poslije skradinskoga i trogirskoga biskupa, T. Nigera kao i da je prijateljevao poimenice s nekim dominikancima.¹⁸ Bernardin je pak bio gvardijan samostana sv. Frane u crkvi kojega je Marulić pokopan. Kakve su stvarne veze mogle povezivati ta dva sugrađanina i suvremenika i još šire kakav je bio odnos fra Bernardina prema splitskome književnom krugu, ostaje da objasne budući istraživači. Mi smo u ovom članku priopćili u današnjem trenutku otkrivene i provjerene podatke o Bernardinu Markoviću, splitskome franjevcu i sucu rimske inkvizicije, svjesni da je naše znanje o njemu još, manjkavo. Želja nam je da izloženi rezultati i ponuđene pretpostavke koje

moguće sadržavaju neke tragove do osobe fra Bernardina ohrabre i potaknu nove istraživače na iscrpnu identifikaciju ovog zaslužnog lika naše kulturne baštine. Rijedak jubilej, pola tisućljeća od tiskanja prvog hrvatskog lektionara, koji nam predstoji g. 1995, ne bi nas smio zateći nespremne i nedovoljno obaviještene o njegovu priređivaču i izdavaču Bernardinu Markoviću Splićaninu.

B I B L I O G R A F I J A

¹ Citirano prema restauriranom primjerku Lektionara I izdanja koji se nalazi u znanstvenoj biblioteci »Juraj Habelić« Družbe Isusove u Zagrebu.

² **T. Maretić**, Lektionarij Bernardina Splićanina, Djela, JAZU, V, 1885.

³ **M. Rešetar**, Primorski lektionari XV vijeka, Rad JAZU, knj. CXXXIV, 1898, str. 80—160, knj. CXXXVI, str. 97—199.

⁴ **J. Badalić**, Inkunabule u Hrvatskoj, Zagreb, MCMLII, str. 219—220.

⁵ **G. Novak**, Povijest Splita, III, Čakavski sabor, Split 1978, str. 1491; isto Split u Marulićevo doba, Zbornik Marka Marulića, 1450—1950, JAZU MCML, str. 105.

⁶ **D. Farlati**, Illyrici Sacri, tomus III, Ecclesia Spalatensis olim Salonitana, Venetis, MDCCLXV, str. 436.

⁷ **Enciclopedia cattolica**, VII, coll 43—44.

⁸ **M. Rešetar**, Bernardinov lektionar i njegovi dubrovački prepisi, Srpska kraljevska akademija, poseb. izd., Beograd 1933.

⁹ **Enciclopedia cattolica** V, coll 1732—1734.

¹⁰ Zahvaljujem gos. Nikoli Mati Rošiću na zauzimanju i susretljivosti prilikom konzultacije arhivskih dokumenata.

¹¹ **G. Novak**, nav. dj. II, str. 852.

¹² **Isti, isto**, III, str. 1449.

¹³ U posljednji čas doznali smo da je pronađena pergamena u samostanskom arhivu zajedno s još dva lista koje bi trebalo restaurirati i identificirati.

¹⁴ **I. Kukuljević Sakcinski**, Pjesme Marka Marulića, Zagreb 1869, Stari pisci hrvatski, knj. I., str. 23, bilj. 26.

¹⁵ **Vj. Klaić**, Hrvatska plemena od XII do XVI stoljeća, Rad, JAZU, 130, 1—85.

¹⁶ **F. Fancev**, Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir, Dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14. i 15. vijeka. Djela JAZU 31, Zagreb 1934.

¹⁷ **J. Vončina**, Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor, Split 1977, str. 59—74.

¹⁸ **A. Zaninović**, Marulićeve knjige u Dominikanskoj knjižnici u Splitu, Zbornik Marka Marulića, 1450—1950. JAZU, MCML, str. 299—310.